

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön lausuntopyyntö 29.6.2018

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen asiakasmaksuista

VIITE: STM0 17:00/2018

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön ohjeen mukaan lausuntoon vastataan sähköisellä kyselylomakkeella, jossa on esitetty sekä yleisiä että kohdennettuja kysymyksiä. Kohdennetut kysymykset ja niitä koskevat lainkohdat on esitetty lausunnossa siltä osin kuin niihin on lausunnossa vastattu.

Yleistä

Lakiesityksen pääasiallisena sisältönä näyttää olevan nykyisen asetuksetasoisesti säädetyn ja osittain käytäntöön perustuvan asiakasmaksujärjestelmän kattava kokoaminen asiakasmaksulakiin. Tämä on hyvän hallinnon ja siihen kuuluvan ennustettavuuden kannalta erittäin perusteltua.

Asiakasmaksuilla on merkitystä Suomen perustuslain 19 §:ssä säädetyn oikeuden sosiaaliturvaan ja erityisesti oikeuden riittäviin sosiaali- ja terveystieteiden palveluihin kannalta. Lisäksi lakiehdotus on merkityksellinen perustuslain 6 §:ssä tarkoitetun yhdenvertaisuuden ja perustuslain 21 §:ssä tarkoitetun oikeuden oikeussuojaan ja hyvään hallintoon näkökulmista. Asiakasmaksut eivät saa olla sellaisia, että oikeutta sosiaaliturvaan toteuttavat palvelut siirtyisivät asiakkaan tavoittamattomiin (ks. PeVL 39/1996 vp. s. 3/I ja PeVL 8/1999 vp. s. 2/I). Lähtökohtana ovat sellaiset sosiaali- ja terveystieteiden palvelut, jotka osaltaan turvaavat ihmiselle oikeutta toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Asiakasmaksuilla voi olla myös kannustava vaikutus, jolloin maksujen mitoittamista tarkastellaan siitä velvoitteesta käsin, jonka perustuslaki väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä julkiselle vallalle asettaa.

Uusi laki muuttaisi myös eräiden erityisryhmien asemaa (esim. hengityshalvauspotilaat), mikä onkin otettu huomioon siirtymäsäännöksissä nopean ja yksilön kannalta kohtuuttoman muutoksen välttämiseksi. Hallituksen esityksen perusteluissa olisi tarpeen vielä kootusti arvioida, jotta laki yksilötasolla joissain erityisryhmissä palveluiden saatavuuden heikkenemiseen tai nopeisiin maksujen muutoksiin. Pelkkä yleinen väestötason tarkastelu ei vielä riitä, vaan perustuslakiarvioinnissa on tarkasteltava myös mahdollisten väliinpuotoajaryhmien asemaa.

Lain 4 §:ssä on yleinen säännös siitä, että maksujen taso ei saisi ylittää maakunnalle palveluiden tuottamisesta aiheutuneita kustannuksia. Laissa on useita euromääräisiä maksuja. Olisi perusteltua, että laista ja varsinkin sen perusteluista ilmenisi paremmin yleiset periaatteet, joiden perusteella euromääräisten maksujen suuruus on mitoitettu. Laissa lienee myös tarkoitus, että maksukattosäännökset tai tuloihin sidotut prosenttimääräiset maksut asettavat asiakkaalle maksukaton mutta jos tuottamisen kustannus olisi näitä alempi, tulisi 4 §:n säännös sovellettavaksi.

Maksun alentaminen ja perimättä jättäminen sekä asiakasmaksujen muutoksenhaku (Lakiehdotuksen 1 luvun 5, 6 ja 7 §)

Lakiesityksen yleisperusteluiden mukaan lailla vahvistettaisiin asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä suhteessa toimeentuloturvaan. Tämä pyrkimys on mielestäni kannatettava vahvistaessaan toimeentulotuen asemaa viimesijaisena etuutena.

Lakiesityksen 5 §:n mukaan maksun alentamisesta tai poistamisesta päättää maakunta omasta aloitteestaan tai asiakkaan tai hänen edustajansa hakemuksesta. Maksua on alennettava tai se on poistettava silloin, jos maksun periminen vaarantaisi asiakkaan tai hänen perheensä toimeentulon edellytyksiä taikka asiakkaan lakisääteisen elatusvelvollisuuden tai muun elatusvastuun toteutumista. Asiasta on annettava kirjallinen päätös, johon on liitettävä oikaisuvaatimusohje. Päätös on tehtävä ennen toimeentulotuesta annetussa laissa tarkoitetun toimeentulotuen myöntämistä.

Lakiesityksen perusteluissa mainitaan maksujen alentaminen tai poistaminen ensisijaisena toimenpiteenä vain toimeentulotuen suhteen. Lakiesityksessä käytetyt sanamuodot mahdollistavat kuitenkin tulkinnan, jonka mukaan maksujen alentamisen tulisi olla ensisijaista myös suhteessa elatusapuun ja elatustukeen. Näkemykseni mukaan lakiesityksessä ei ole riittävän selvästi määriteltä sitä, mitä lakiin kirjatulla elatusvelvollisuuden tai muun elatusvastuun toteutumisella tarkoitetaan.

Pykälän yksityiskohtaisten perustelujen mukaan asiakkaan tulisi maksun alennusta tai poistamista hakiessaan esittää tarvittava selvitys toimeentulonsa vaarantumisesta tai muiden edellä mainittujen, maksukykyyn vaikuttavien seikkojen olemassaolosta.

Lakiesityksen perusteella jää epäselväksi, millä tavoin maakunta saisi tarvittavat tiedot omasta aloitteestaan tapahtuvaan maksun alentamiseen tai poistamiseen ja millä perusteella maakunta ylittää ilman asiakkaan hakemusta saisi tietoonsa, että asiakkaan tilanne saattaisi edellyttää maksujen kohtuullistamista. Pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan vain, että maakunta voi harkita maksun kohtuullistamista ”jos maakunnalla on tiedossa” asiakkaan tilanne.

Esityksen yleisperusteluissa todetaankin, että koska maakunta perisi kaikki asiakasmaksut niin sanottua sakkomaksua lukuun ottamatta, tämä edellyttäisi palvelun käyttöä ja asiakasmaksutietoa koskevan tiedon siirtoa palveluntuottajien ja maakunnan välillä. Tämä puolestaan edellyt-

täisi tiedonvaihdon mahdollistavien tietojärjestelmien kehittämistä ja käyttöönottoa. Ylipäätään asiakasmaksuja koskevat muutokset edellyttäisivät maakunnissa laajoja tietojärjestelmämuutoksia. Perustuslakivaliokunta onkin lausunnossaan PeVL 26/2017 vp todennut että maakunta- ja sote- sekä valinnanvapausesitysten perusteella ei ollut mahdollista saada selvää kuvaa siitä, miten tosiasiallisesti muodostetaan ja käsitellään se tieto, jota maakunnat tarvitsevat järjestäjinä tehtäviensä hoitamiseen.

Toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997) on säädetty niistä tuloista, menoista ja varoista, jotka otetaan huomioon toimeentulotukilaskelmaa laadittaessa. Toimeentulotuessa asiakkaan tilanne kartoitetaan lähtökohtaisesti kuukauden jaksoissa.

Lakiesityksen mukaan asiakasmaksulain pyrkimyksenä on vähentää sosiaali- ja terveystalouden käyttämisestä aiheutuneiden kulujen maksamista toimeentulotuella. Harkittaessa maksun alentamista tai perimättä jättämistä tarkastellaan siis sitä, joutuisiko asiakas hakemaan maksuun toimeentulotukea ellei maksua poisteta tai ainakin alenneta. Nähdäkseni asiakkaan taloudellista tilannetta ei voida luotettavasti selvittää muutoin kuin tekemällä hänen tilanteestaan toimeentulotukilaskelmaan verrattava laskelma. Lakiesityksessä ei kuitenkaan ole mitenkään yksilöity sitä, mitä tuloja ja menoja maksukykyä harkittaessa otetaan huomioon ja minkälaisen selvityksen perusteella päätös maksujen alentamisesta tai alentamatta jättämisestä voidaan tehdä. Mikäli henkilö on jo toimeentulotuen pitkäaikainen asiakas, nämä tiedot voidaan saada jossain määrin Kelalta, mutta useissa tilanteissa vain asiakkaalta itseltään. Maakunta joutuisi siten maksun alentamista tai poistamista harkitessaan hankkimaan palveluntuottajalta saatujen tietojen lisäksi tietoja Kelalta ja mahdollisesti asiakkaalta. Tässä tilanteessa ei toteutune se esityksen yleisperusteluissa esitetty ajatus, että asiakasmaksun alennuksen käsittely olisi ”hallinnollisesti kevyempi” kuin toimeentulotukihakemusten käsittely. Esityksen perusteluissa olisi perusteltua tarkastella lähemmin myös, miten käyttöön otettava tulorekisteri voisi vaikuttaa maksujen alentamisen ja toimeentulotuen sekä muiden etuuksien yhteensovittamiseen.

Lakiesityksessä ei maksun alentamis- tai poistamispäätöksen tekemiselle ole asetettu kyseisessä laissa säädettyä määräaikaakaan vaan päätöksen tekeminen on sidottu toimeentulotuesta annetun lain säännöksiin siten, että päätös on lakiesityksen 5 §:n 5 momentin mukaan ”tehtävä ennen toimeentulotuen myöntämistä”. Toimeentulotuesta annetun lain 14 c §:n 1 momentin mukaan päätös toimeentulotuesta on tehtävä viimeistään seitsemän arkipäivän kuluessa hakemuksen vastaanottamisesta. Toimeentulotukea myönnetään pääsääntöisesti kuukausittain ja tukea määrättäessä otetaan huomioon kunkin kuukauden tulot, menot ja varat. Asiakasmaksuihin haetaan siten toimeentulotukea lähtökohtaisesti maksujen erääntymiskuukautena.

Lakiesityksen perusteella jää epäselväksi, mitä käytännössä tarkoittaa 5 §:n 5 momentin säännös, jonka mukaan ”maakunnan on tehtävä päätös maksun alentamisesta tai perimättä jättämisestä ennen toimeentulotuesta annetussa laissa tarkoitettua toimeentulotuen myöntämistä.” Käytännössä tämä voi olla vaikeaa.

Totean ensiksi, että päätöstä toimeentulotuesta ei voida tehdä, ellei toimeentulotukea ole haettu. Kaikki maksun alentamista hakevat eivät ole toimeentulotuen asiakkaita tai hakeneet toimeentulotukea. Mikä määräaika päätöksen tekemiselle tällöin on? Lisäksi lakiesityksessä käytetään termiä toimeentulotuen myöntäminen. Sananmukaisesti tulkittuna henkilön pitäisi saada toimeentulotukea ennen kuin hän voisi saada päätöksen asiakasmaksua koskevaan hakemuksensa. Mikäli maksujen alentamisen harkinta käynnistyy maakunnan aloitteesta, tuleeko maakunnan tarkistaa, onko kyseinen henkilö hakenut toimeentulotukea. Viittaa myös epäselvyyteen siitä, tarkoittaako lakiesitys toimeentulotuen lisäksi maksujen alentamisen tai poistamisen ensisijaisuutta myös elatusavun tai -tuen maksamiseen nähden. Miten määräaika näissä tilan-

teissa tulisi laskea, tulisiko näissäkin tilanteissa hakea toimeentulotukea asiakasmaksua koskevan päätöksen saamiseksi.

Toimeentulotukihakemus on käsiteltävä seitsemän arkipäivän kuluessa hakemuksen saapumisesta. Mikäli lakiesityksen 5 §:n 5 momentin säännös tarkoittaisi sitä, että päätös maksun alentamisesta tulisi tehdä ennen tätä, pidän ajatusta epärealistisena. Koska toimeentulotuen rakenne ja perusajatus edellyttää toimeentulotukiasiakkaan tilanteen kuukausittaista tarkastelua ja menojen huomioimista niiden erääntymiskaudena, lienee käytännössä myös niin, että laskuun oikaisua hakeva hakee siihen varmuuden vuoksi myös toimeentulotukea, jolloin asian käsitteilyä kahdessa viranomaisessa ei voida välttää. Määräaika on myös riittämätön tilanteessa jossa maakunnan tulisi omasta aloitteestaan tapahtuvassa maksujen alentamisessa ensiksi selvittää, onko henkilö hakenut toimeentulotukea, hankkia alentamispäätöksen tekemiseksi tarvittava selvitys ja tehdä valituskelpoinen päätös. Huomattava myös on, että mikäli yhtä aikaa ovat viireillä maksun alentamishakemus ja toimeentulotukihakemus, tulisi maksun alentamispäätös tehtävä lyhyemmässä ajassa kuin seitsemässä arkipäivässä. Muutoin toimeentulotuesta tehtävä päätös on kyseisen lain määräaikojen pakottamana tehtävä vaillinaisilla tiedoilla. Tämä puolestaan saattaa johtaa korjauspäätösten tekemiseen.

Lakiesityksen 5 §:n 1 momentin mukaan maakunnan on laissa säädettyjen edellytysten vallitessa alennettava tai poistettava maksuja silloin, kun kyse on eräistä pitkäkköistä sosiaali- ja terveystalvuluista. Pykälän 2 kohdan mukaan maakunta voi päättää, että myös muista palveluista määrättävää maksua voidaan alentaa tai jättää se perimättä samoin perustein kuin 1 momentin mukaisissa maksuissa eli maksujen vaarantaessa asiakkaan toimeentulon tai elatuskyvyn. Kyse voi siten olla esimerkiksi yksittäisistä lääkäri- tai poliklinikkakäynneistä aiheutuvat maksut. Lakiesityksen perusteella ei ole selvää, tuleeko valituskelpoinen päätös maksujen alentamisesta tehdä maksukohtaisesti. Kun maksujen alentamisen tulisi olla ensisijainen toimeentulotukeen nähden, päätös asiakasmaksujen alentamisesta tulisi toimeentulotuen kuukausikohtaisen järjestelmän vuoksi tehdä vähintään kuukausittain.

Esityksen mukaan myös laskuun voi hakea oikaisua. Esityksen 59 §:n 1 momentin mukaan maksua koskevaan päätöksen ja laskuun saa vaatia oikaisua maakuntalain 130 §:n 2 momentissa tarkoitetulta viranomaiselta siten kuin hallintolaissa (434/2003) säädetään. Hallintolain 49 c §:n mukaan oikaisuvaatimus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Hallintolain 49 e §:n mukaan oikaisuvaatimus on käsiteltävä kiireellisenä.

Esityksen yleisperustelujen mukaan maksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevat päätökset ja laskut sekä niihin liittyvät oikaisuvaatimukset lisäisivät jonkin verran hallinnollista työtä maakunnissa ja muissa viranomaisissa. Asiakasmaksuja koskevien oikaisuvaatimusten arvioidaan ohjeistuksen perusteella lisääntyvän ja kasvattavan myös tuomioistuimiin tehtävien valitusten määrää. Esityksen mukaan tämä vähentäisi toimeentulotuen asiakasmaksuista aiheutuvaa työtä. Näin säästettäisiin viranomaisten työtä ja siitä aiheutuvia kustannuksia.

Lakiesityksen tavoite asiakasmaksujen alentamisen ensisijaisuudesta toimeentulotukeen nähden on sinänsä kannatettava ja oikea. Edellä esittämieni esimerkinomaisten tilanteiden perusteella en voi kuitenkaan varauksetta yhtyä siihen lakiesityksen perusteluissa esitettyyn käsitykseen, että lakiesitys ainakaan tällaisenaan keventäisi asiakasmaksuja koskevaa hallinnollista työtä ja kustannuksia. Lakiesityksessä ei ole riittävästi säädetty tai edes perusteluissa lausuttu siitä, miten maksujen alentamisen ja toimeentulotuen säännösten yhteensovittaminen käytännön tasolla toimii. Lakiesityksestä ei ilmene, ollaanko sen säännösten johdosta tekemässä muutoksia toimeentulotuesta annettuun lakiin. Edellä esittämieni esimerkkien ja useiden muiden avoimeksi jäävien kysymysten perusteella katson, että asiakasmaksulain säännöksiä suhteessa

toimeentulotukilakiin on vielä runsaasti selvennettävä. Lakiesityksen tavoite on hyvä, mutta esitetyt säännökset eivät nykyisessä muodossaan vielä käytännön tasolla tavoita riittävää toimivuutta ja yksiselitteisyyttä eivätkä myöskään luo edellytyksiä hallinnollisen työn keventymiselle tai kustannussäästöille.

Edellä olen arvioinut toimeentulotuen tarpeen huomioon ottamista maksuja mahdollisesti alennettaessa. Lakiluonnoksen 5 §:n 2 momentissa on varsin avoin säännös siitä, että myös muissa tilanteissa kuin pykälän 1 momentissa luetelluissa tilanteissa maakunta voi alentaa maksua tai jättää sen kokonaan perimättä. Lainkohta säilyttäisi nykyisenkin joustomahdollisuuden, jota pidän toimeentulon ja elatuksen turvaamisen sekä lisäksi myös suhteellisuusperiaatteen ja kohtuullisuuden toteuttamiseksi tarpeellisena. Lainkohdan merkitystä ja soveltamista olisi käytännön ohjaamiseksi nähdäkseni tarpeen kuitenkin avata tehtyä enemmän ja harkita myös, voidaanko itse lakiin ottaa joitain tyyppitilanteita.

Käyttämättä ja peruuttamatta jätetty palvelu (Lakiehdotuksen 4 luvun 33 §)

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista perittävistä maksuista säädetään sekä nyt käsiteltävänä olevassa asiakasmaksulaissa että niin sanotussa valinnanvapauslaissa (lakiesitys asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa HE 16/2018 vp).

Valinnanvapauslain 3 §:n 3 momentin mukaan palveluista asiakkailta perittävistä maksuista säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa 734/1992 (nykyisin voimassa oleva asiakasmaksulaki). Kyseisen lainkohdan mukaan maakunta perii asiakkaalta hänen valinnanvapauslain perusteella saamistaan palveluista määräytyvät asiakasmaksut. Palveluntuottaja voi kuitenkin periä asiakkaalta asiakasmaksulain 3 §:n mukaisen maksun käyttämättä jätetystä vastaanottoajasta.

Valinnanvapauslain 3 §:n 3 momenttiin liittyvien yksityiskohtaisten perustelujen mukaan palveluntuottajan maakunnalta saama korvaus on riippumaton asiakkaalta perittävästä maksusta. Palveluntuottajan taloudelliseen asemaan ei tällöin vaikuta asiakkaan maksukyvyttömyys tai maksun määräytyminen asiakkaan tulojen perusteella. Perustelujen mukaan palveluntuottaja voisi edellä todetusta poiketen kuitenkin periä asiakkaalta maksun silloin, kun asiakas on varannut vastaanottoajan, mutta ei ole saapunut vastaanotolle eikä myöskään perunut etukäteen vastaanottoaikaa. Tämä niin sanottu sakkomaksu voitaisiin periä asiakasmaksulain 3 §:n perusteella ja asiakasmaksuasetuksessa olevan säännöksen mukaisesti.

Esityksen mukaisen asiakasmaksulain 4 §:n 1 momentissa toistetaan jo valinnanvapauslain 3 §:n 3 momentissa esitetty säätely, jonka mukaan asiakasmaksulaissa tarkoitetun asiakasmaksun perii palvelun järjestämisestä vastaava maakunta. Maksun 33 §:ssä tarkoitetusta käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta voi kuitenkin periä palveluntuottaja.

Asiakasmaksulakiesityksen 33 §:n mukaan palveluntuottaja voisi periä asiakkaalta maksun käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä terveydenhuollon vastaanottoajasta sekä lyhytaikaisesta sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asumispalvelupaikasta. Pykälän yksityiskohtaisten perustelujen mukaan maksun voisi periä myös sellaisista palveluista, jotka muutoin olisivat asiakkaille maksuttomia, esimerkiksi äitiysneuvolan lääkärin vastaanotosta. Maksu voitaisiin periä sekä silloin, kun asiakas jättää saapumatta itse varaamalleen ajalle että silloin, kun hän ilman hyväksyttävää syytä jättää saapumatta hänelle varatulle vastaanottoajalle tai hänelle myönnettyyn palveluun. Maksua ei kuitenkaan saisi periä, jos poisjäännille on hyväksyttävä

syy. Maksu voitaisiin periä myös alle 18-vuotiaalta asiakkaalta, ellei sitä ole pidettävä kohtuuttomana.

Esityksen yleisperustelujen mukaan pykälän säännöksillä pyritään lisäämään asiakkaan omaa vastuunottoa ja erityisesti vähentämään turhista poisjäänneistä aiheutuvia merkittäviä kustannuksia julkiselle taloudelle. Nämä ovat sinänsä kannatettavia tavoitteita.

Valinnanvapauslain säännösten ja perustelujen perusteella ei ole täysin yksiselitteistä, voisiko palveluntuottaja periä asiakkaalta niin sanotun sakkomaksun maakunnalta saamansa korvauksen lisäksi vai tulisiko asiakkaalta perittävä maksu maakunnalta saatavan korvauksen sijaan.

Asiakasmaksulakia koskevan esityksen 56 §:ssä todetaan, että kyseisen lain nojalla määrätty maksu saadaan ulosottaa ilman tuomiota tai päätöstä siten kuin verojen ja maksujen täytäntöönpanosta annetussa laissa säädetään. Pykälän kategorinen sanamuoto mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan tämä koskisi myös palveluntuottajan määräämää sakkomaksua.

Asiakasmaksua koskevan lakiehdotuksen 3 §:n 1 momentin 17) kohdan mukaan palveluntuottajalla tarkoitetaan myös yksityisiä toimijoita, esimerkiksi itsenäistä ammatinharjoittajaa, joka tuottaa kyseisessä laissa tarkoitettuja sosiaali- tai terveystalvveluja.

Lakiluonnos perusteluineen jättää epäselväksi, onko kyseessä korvaus mahdollisen palvelun tilaisuuden varaamisesta vai onko kysymys sanktioluonteisesta seuraamuksesta. Jos tarkoitus on lähinnä korvata palveluun varautumisen kustannus, ei kyseessä ole hallinnollinen seuraamus. Jos kuitenkin kyse on hallinnollisesta seuraamuksesta, on maksun perimistä tarkasteltava perustuslain 124 §:säädetyn julkisen hallintotehtävän antamisena muulle kuin viranomaiselle ja vielä siten, että kyse on perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan merkittävästä julkisen vallan käytöstä (ks. esim. PeVL 57/2010 vp. yksityisestä pysäköinninvalvonnasta). Marietta Kerav Keravuori-Rusasen teoksessa Yksityinen julkisen vallan käyttäjänä- Valtiosääntöoikeudellinen tutkimus julkisen hallintotehtävän antamisesta muulle kuin viranomaiselle s. 448 todetaan, että julkisen vallan käytön ankaruus korostuu ennen muuta sellaisten sanktioluonteisten seuraamusten määräämisessä, jotka usein ovat välittömästi täytäntöönpanokelpoisia. Saman teoksen s. 453 mukaan käsitystä hallinnollisten maksuseuraamusten luonteesta perustuslain 124 §:ssä tarkoitettuna merkittävänä julkisen vallan käyttämisenä voidaan pitää sinänsä riidattomana.

Nyt käsiteltävänä olevan, asiakasmaksulakia koskevan esityksen perusteluissa ei ole käsitelty sitä, voidaanko palveluntuottajan sakkomaksun perimistä pitää perusteltuna perustuslain 124 §:n valossa. Perusteluissa viitataan vain valinnanvapauslakiin ja todetaan, että palveluntuottaja voi periä maksun kyseisen lain mukaan. Myöskään valinnanvapauslain perusteluissa ei sakkomaksun osalta mitenkään käsitellä kysymystä yksityisestä tahosta julkisen vallan käyttäjänä vaan viitataan vain voimassa olevaan asiakasmaksulakiin.

Voimassa oleva asiakasmaksulain 3 §:ssä säädetään, että jos henkilö on varannut ennakolta vastaanottoajan palvelun saamiseksi ja hän on ilman hyväksyttävää syytä jäänyt saapumatta varattuna aikana vastaanotolle, voidaan häneltä periä enintään asetuksella säädetty maksu. Käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta perittävästä maksusta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon maksuista annetun asetuksen (912/1992) 25 §:ssä. Kyseisen pykälän 1 momentin mukaan käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä, asiakkaan varaamasta terveyskeskuksen lääkärin, suun ja hampaiden tutkimuksen ja hoidon, erikoissairaanhoidon avohoidon ja kalliin kuvantamistutkimuksen vastaanottoajasta voidaan periä 15 vuotta täyttäneeltä enintään 51,40

euroa. Maksua ei saa kuitenkaan periä silloin, kun varatun ajan peruttamatta jättämiseen on hyväksyttävä syy.

Tässä yhteydessä on huomattava, että voimassa oleva asiakasmaksulaki eli laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista koskee kuntien ja kuntayhtymien järjestämiä sosiaali- ja terveyspalveluja eikä siinä ole kysymys yksityisten palveluntuottajien perimistä maksuista. Esitetyssä asiakasmaksulaissa on voimassaolevaan asiakasmaksulakiin nähden kysymys kokonaan uudesta tilanteesta, kun palveluntuottaja ja siten maksun perijä voi olla myös yksityinen taho.

Asiakasmaksulakia koskevan lakiesityksen 33 §:ssä on säädetty siitä määrästä, jonka palveluntuottaja voi enintään periä sakkomaksuna. Palveluntuottajalla ei siten ole perittävän maksun suuruutta koskevaa harkintavalttaa muutoin kuin siinä suhteessa, että hän voi periä lain sallimaa maksua pienemmän maksun tai jättää sen perimättä. Maksun kohteena olevalla asiakkaalla on mahdollisuus hakea perittävään maksuun muutosta.

Huomattava myös on, että voimassa olevan asiakasmaksulain ja -asetuksen mukaan maksu voidaan periä 15 vuotta täyttäneeltä henkilöltä. Esityksen 33 §:ssä tällaista ikärajaa ei ole, vaan maksu voidaan periä myös kaikilta alle 18-vuotiailta lapsilta. Voimassa olevan potilaslain (laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992) 9 §:n 2 momentin mukaan riittävän kypsäksi arvioitu alaikäinen voi kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antamisen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. Kyseisessä lainkohdassa ei ole säädetty mitään ikärajaa kyseisen arvion tekemiselle. Lakiesityksessä STM017:00/2018 uudeksi asiakas- ja potilaslaiksi esitetään myös säädettäväksi alaikäisen henkilön mahdollisuudesta kieltää itseään koskevien tietojen antaminen huoltajille. Nykytilanteessa kaikkien yli 10-vuotiaiden lasten tietojen näkyminen Kanta-palveluissa heidän huoltajilleen on tilapäisesti estetty ainakin vuoteen 2020 saakka sosiaali- ja terveysministeriön tekemällä päätöksellä. Maksun perintä voisi siten kohdistua huomattavastikin 18 vuotta nuorempaan lapseen hänen huoltajiensa edes asiasta tietämättä.

Pidän säännöstä palveluntuottajan sakkomaksun perimisestä monessakin mielessä ongelmallisenä ja erityisesti siinä tapauksessa, mikäli lakiesityksellä sanamuotojensa mukaisesti on tarkoitus antaa myös yksityiselle palveluntuottajalle oikeus periä maksuja ulosottoteitse ilman tuomiota tai päätöstä.

Muutoksenhaku (Lakiehdotuksen 7 luku)

Lain edellyttämään oikeussuojaan sopii lähtökohtaisesti ehdotettu oikaisuvaatimusmenettely.

Kiinnitän huomiota siihen, että ehdotuksen muutoksenhakua koskevat säännökset olisi vielä perusteltua tarkistaa kattavuudeltaan ja selkeydeltään sekä myös suhteeltaan eduskunnan käsiteltävänä olevaan oikeudenkäynnin hallinto-oikeudellisissa asioissa uudistukseen (HE 29/2018 vp). Ehdotetussa laissa on tarpeen perusteluissa ja tarpeellisilta osin säädöstekstissä muutoksenhaun osalta erottaa toisistaan a) maakunnan päätös talousarviosta, jossa yhteydessä linjataan asiakasmaksuja, 2) maakunnan talousarviossa tai muuten tekemä päätös maakunnassa sovellettavasta maksutaksasta, 3) yksittäistapauksellinen maksupäätös lain eri pykälien mukaan tai toistaiseksi voimassa olevan maksupäätöksen tekeminen ja sen tarkistaminen (lakiluonnoksen 43 §) ja 4) mahdolliset päätökset maksun alentamisesta tai perimättä jättämisestä. Lakiehdotuksen 59 §:n osalta on tarpeen itse laista ja sen perusteluista selkeästi ilmetä, jos tarkoituksena on sallia jatkovalitus korkeimpaan hallinto-oikeuteen vain ja ainoastaan ennakkopäätöspe-

rusteella eikä muilla korkeimmassa hallinto-oikeudessa käytössä olevilla valituslupaperusteilla. Lausunnolla olevan ehdotusluonnoksen perusteella tämä vaikuttaisi olevan tarkoitus.

Oikeuskansleri

Tuomas Pöysti

Vanhempi oikeuskanslerinsihteeri

Outi Kauppila

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

KÄYNTIOSOITE Snellmaninkatu 1 A, Helsinki
POSTIOSOITE PL 20, 00023 Valtioneuvosto

PUHELIN 0295 16001
TELEFAKSI 09 160 23975

E-MAIL etunimi.sukunimi@okv.fi
INTERNET www.okv.fi